

Ailede ve Okulda Eğitim Sorunları:

"Eğitim", "Demokrasi" ve "Demokratik Eğitim"

Cavit BİNBAŞIOĞLU

Eğitimci

Çocuğun ve gencin eğitimi ile uğraşanlar, "eğitim", "demokrasi" ve "demokratik eğitim" terimlerini sıkça kullanırlar. Bunlar arasında bir birliktelik olduğu gibi, bazı durumlarda ayrılıklar da olabilir. Çocuk ve gencin eğitiminden sorumlu olan bir kimse olarak, bunlar arasındaki ayrılıktan çok, benzerliklere ya da birlikteliklere önem ve değer vermek durumundayız. Bu yazıda bunlara dikkat çekilecektir.

Eğitim Sorunları Karşısında Bilim:

Eğitim sorunları ile, 20. yüzyılın başlarına kadar "Pedagoji" uğraşmıştır. Bu, o zaman bir "bilim" ya da "fen" olarak kabul ediliyordu. Fakat, buradaki "bilim", bir bilim olmaktan çok, bir "sanat" değeri taşımıştır. O zamanlar, "Çocuk Eğitimi Bilimi" anlamına gelen "Pedagoji", konusunu, doğa bilimlerinde olduğu gibi, bir olgu olarak tanımlayacak ve bununla ilgili nedenleri ve sonuçları araştırarak yerde, bunu, aklın tasarımıyla biçimde icada ya da uygulamaya yeltenmiştir (*Egemen, Bedi Ziya; Terbiye Felsefesi, 1957, s. 8*).

Bugünkü anlamda "Eğitim Bilimi", Pedagoji'den daha farklı bir anlam taşımaktadır. Bunda, eğitim sorunlarının gözlem, deney ve araştırma sonuçlarıyla değerlendirilmesi yoluna gidilmektedir. Bununla birlikte, eğitim biliminin, eski görüşlerden büsbütün kurtulduğu da henüz kolay kolay söylenemez.

Çeşitli Eğitim Görüşleri:

Eğitim konusu, yaşamın her alanı ile ilişkili bulunduğundan, bu alanlarda çalışanlar, "eğitim"i ve onun amacını değişik şekillerde ortaya koymaya çalışmışlardır. Buradan, değişik eğitim görüşleri ortaya çıkmıştır. Dinsel ve dinsel olmayan "laik" görüşler vardır. Laik görüşlerin başında "sosyolojik görüş" gelir (*Foulquie, P.; Pedagoji Sözlüğü, 1994, s. 131*).

Sosyolojik görüş: Sosyolojik görüşte eğitimin amacı, topluma, onunla kolayca kayna-

şan ve yararlı olan bireyler yetiştirmektir. Bu görüş, anlatımını, Fransız sosyoloğu E. Durkheim'da bulmuştur. Ona göre, "Eğitim, yetişkin kuşakların toplumsalyaşam için henüz yeterince olgunlaşmamış kuşaklar üzerindeki etkilerinin tümüdür." Burada önemli olan, genç kuşağa, toplumun ya da çevrenin ondan beklediği fiziksel, zihinsel ve ahlâkî (moral) değerleri kazandırmaktır. Bu görüşte eğitimde önemli olan, başka bir husus da birey ve onun çıkarları değil, toplumun kendi varlık koşullarını sürekli olarak yenilemesidir (*A.g.e., s. 131*).

Yine E. Durkheim, "Sosyoloji Yöntemlerinin Kuralları" adlı kitabında da "Her eğitimin amacının ve ereğinin, çocuğun kendiliğinden edinmesi olanağı bulunmayan görme, hissetme ve hareket etme şekillerini, kendisine telkin etmek" olduğundan söz etmiştir.

Bu düşünceler de, temelde, çocuk ve gençleri, bir "biçim"e, bir "kalıp"a sokmak demektir. Böyle bir eğitimde, insan ruhunun karakterinden (kendi öz niteliklerinden) söz edilemez (*Dottrens, R.; Eğitim ve Demokrasi, 1958, s. 15*).

Eğitim, toplumsal yaşamın bir tamamlayıcısı olarak kabul edilebilir. ...Geçmişe yönelik bir eğitim olamaz; fakat, geçmişten gelen bir mirası zenginleştiren ve bunu gelecek kuşaklara aktaran bir eğitim olabilir (*A.g.e., s. 20*).

Gerçek eğitim, geleneği atmaz; özgürlükçüdür; fakat geleneğin baskısı altına da giremez (*A.g.e., s. 20*).

Antropolojik görüş: Buna, "İnsanı merkeze alan görüş" de denebilir. Sosyolojik görüşün daha sonraları aldığı şekildedir. Bu görüşte eğitimin amacı; gerçekten, kişiyi, insana, akıl sahibi ve özgür bir varlığa yaraşan ve ona mutluluk veren bir yaşam sürmeye hazırlamaktır (*Foulquie; a.g.e., s. 131*).

Bu görüşte, bireyin eğitiminde, değişik yönlerle "ağırlık" verilmektedir. Görgücü (ampirist) olanlar, "mutluluğu ön planda tutarlarken;

daha mantıksal hareket edenler (rasyonalistler), bu konuda baş rolü "zihin gelişmesi"ne, yani "zihin etkinliğine" vermektedirler.

Antropolojik görüşün kaynağı çok eskilere gitmeyecek olursak J.J. Rousseau'ya kadar uzanmaktadır. O, "Bir gencin eğitiminde hedef alınması gereken şey, onun kalbini, düşünme ve yargı gücünü, bu saydığım sıraya göre, 'şekillendirmek' olmalıdır." diyordu (A.g.e., s. 132).

Bu görüş, 20. yüzyılda "bireyin özgürlüğünü" ya da "özgür düşüncesini" ön plana çıkarmıştır. M.Remusat, 1903'te yayımlanan bir eserinde "Eğitimin amacı ve -aynı zamanda- etkili aracı, insanın özgürlüğünü iyi kullanmasıdır." diyordu (A.g.e., s. 132).

R.Hubert de "Gerçek eğitim, özgürlüğün, özgürlük aracılığıyla eğitilmesidir; insan denen varlığın, kendi kaderini kendi elleriyle yaptığını anlamaya, hissetmeye ve bunu istemeye sevk edilmesidir." demek suretiyle, eğitimde '**kişinin kendi duygu ve düşünceleri**'nin ön plana geçmesi gerektiğini vurgulamak istemiştir (A.g.e., s. 132).

Eğitimde Son Görüşler:

Eğitimde son görüşler, hem toplumu ve hem de bireyi göz önünde bulunduracak şekilde ifade edilmiştir. Bu görüşü savunan eğitimciler, eğitimde yalnız ailenin ya da okulun yakın çıkarı değil, toplumun uzak çıkarımın da söz konusu edilmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır. Çünkü, bunlara göre bu saydıklarımız, birbirine bağımlıdır. J. Rimaud'a göre bunun böyle olması, onun kişisel insanlık değeri bakımından önemlidir (A.g.e., s. 132).

Hemen hemen aynı görüşe, Alman eğitimcisi G. Kerschensteiner'de de rastlıyoruz. O da "Eğitim demek, kültürel (dinsel, bilimsel, sanatsal ve ahlâksal) değerlerle ilgili toplum politikası üretmek ve bunu gelecek kuşaklarda yürüten (devam ettiren) ve ilerleten bir kural haline getirmek demektir." diyordu (Kerschensteiner, G.; *Vatandaşlık Terbiyesinin Manası*, 1947, s. 8).

Bu tanımlarda "eğitim" olgusu, yalnızca 'mevcudu almak ve onu devam ettirmek' şeklinde algılanmamaktadır. Bunun tersine, bir 'toplum politikası üretmek'ten söz ediliyor. Bundan sonra da, üretilen bu politikanın iletilerek ya da geliştirilerek yeni kuşaklarda devam

ettirilmesi isteniyor. Bu da 'yeni ve gelişmiş bir toplum yapısı yaratmak' anlamına gelir. G. Kerschensteiner, gerçek yurttaşlık eğitiminin bu şekilde ortaya çıkacağı kanısındadır. 20. yüzyılda ortaya çıkan "ilerlemecilik" (Progressivizm) ve "yeniden yapıcılık" (yeniden inşacılık) (reconstructionaizm) felsefelerinin de esası bu görüştür.

Eğitim konusunda R. Dottrens'in şu görüşü, yeni eğitimi, belki daha iyi açıklamaktadır:

"Eğitmek, yetiştirmek, zorlamak demek değildir. Yaşamın ilk dönemi bir tarafa bırakılırsa, (...) eğitmek demek, çocuğu serbest (özgür) hale getirmek demektir. Eğitmek, çocuğu, iç güdülerinden, kalıtımla ona geçen kötü huylarından temizlemek; onu **serbest düşünür** ve **serbest çalışır** bir hale getirmektir. Bundan başka, eğitmek demek, çocuğu, bizim yetiştirdiğimiz yerden daha uzaklara, daha yükseklere gidebilmesi için, ona yol göstermek demektir." **Bu anlatımda da eğitim, kısaca, çocuğu özgürlüğe alıştırmak ve ona rehberlik etmek anlamına gelir.** Ve R. Dottrens devam eder: "Bugün iki türlü eğitim anlayışı vardır. Biri totaliter, biri demokratik. Totaliter anlayışta, gerek bireysel, gerek kolektif (ortak) yaşam, iktidarın diktatoryasının hizmetindedir... Diktatörlük, bireyi kendi ereklerine hizmet ettirir. Birey, kendisine verilen belirli bir yerde, makineleşmiş bir yaşamda, birbirine bağlanmış çarklar içinde, zorunlu, küçük bir çark halini alır."Demokrasi" de bireyin "kişilik"ini ilk konu olarak ele alır. (Bireyin kişiliğini ön planda tutar.) (Dottrens, R.; *Eğitim ve Demokrasi*, 1958, s. 10).

Bu anlayışların olumlu yönlerini birleştirecek olursak, eğitim için şunları söyleyebiliriz:

Eğitim, sonuçta, çocuğa bir "**kişilik kazandırma**" çabasıdır. Eğitimde zorlama yoktur; işbirliği vardır; yardımlaşma ve düşüncelerin alınıp verilmesi vardır; öğüt verme yok, rehberlik vardır. Bireyleri ilerletmek ve geliştirmek, aynı zamanda, toplumu ilerletmek ve geliştirmek demektir. Bunlar birbirine bağımlı şeylerdir.

Demokrasi :

T.V. Smith, "Çağdaş Eğitim" adlı kitabında "demokrasi"yi, "kardeşlik hakkında bir zihniyet eyalet" olarak niteler (Smith, T.V.; *Çağdaş Eğitim*, 1967, s. 23). O, bu sözü ile,

insanlar arasındaki sağlıklı ilişkilerin, ancak "demokrasi" içinde sağlanabileceğine, bunun için de yönetimin demokratik olması gerektiğine işaret ediyor. Kitabının daha ileriki sayfalarında bu "zihniyet eyaleti" sözüne şu açıklığı getirir: "Demokrasi, her bireyle ilgili bulunan (taallük eden) bir zihniyet durumudur. Yani, eşitlik hakkındaki bir zihniyet eyaletidir." (A.g.e., s. 45) Buradan, demokrasinin en belirgin özelliğinin "cins, inanç, renk, güçlü olmak vb. bakımlarından kişiler arasında bir ayrılık gözetmemek" olduğu sonucu çıkıyor. Herkesin, "kendini ortaya koyması ve "özgür" olması ile, bu "kardeşlik" doğabilir. Ona göre, "özgürlük" de, bu kardeşlik sayesinde genelleşir (A.g.e., s. 45).

Yaşamda, başkalarının görüş ve düşüncelerine, hatta deneyimlerine göre hareket etmek, bugünkü dünyada, uygun bir davranış olarak görülmemektedir. **Kişinin hareketi, demokrasinin bir gereği olarak, bireyin kendi deneyimlerine dayanmalıdır.** Ancak, bu suretle, insanlarda bir "değişme ve gelişme" görülür. Bu da ancak, bir "özgürlük" ortamında yapılabilir. Bunlar, insan eğitimi için esastır (A.g.e., s. 27).

Buradan, "toplum yaşamında 'özgürlüğün' şekil ve sınırlarının ne olması gerektiği" sorunu ortaya çıkar. J.J. Rousseau, insanlığın "işbirliği" yapmakla daha mutlu olabileceğini ortaya koydu. Bu suretle, insanın çıkarlarıyla adaleti birleştirerek, "kardeşliğin" makul ve gerekli bir şey olduğunu gösterdi (A.g.e., s. 24). Rousseau'ya göre, özgürlük olanaksızdır. İnsanlar, ancak, kendi düşüncelerine göre hareket ettikleri zaman özgürdürler. Özgürlük de, fazla serbestliğe yol açabileceğinden tehlikeli bir erdem olarak kabul edilir (A.g.e., s. 25).

Böyle olmakla birlikte, eğitimde "özgürlük"ün ve "kendi kendine hareket"in önemi, eğitimciler tarafından çok vurgulanmıştır. Örneğin, bu konuda R. Dottrens'in düşüncesi şudur: "Çocuklar, dıştan sıkıştırma, baskı altına alma ile, kendilerine her istenilen şeklin verilebileceği balçık parçaları ya da çömleğinin çamuru değildir... Çocuklar, değişik yeti ve yetenektedirler. Etkin ve edilgen olan çocuklar vardır. Eski pedagoji bunları bilmiyordu... Bedensel işlerde ölçüye uyarız da, zihinsel işlerde ölçüye uymak aklımızdan geçmez... Çocuklarına hazır elbise gibi hazır kafa satına-

lanlar, çocuklarının kafalarının biçimini bozarlar; onları, iyileştirilmesi zor olacak şekilde ve derecede yorarlar." (Dottrens, R: Eğitim ve Demokrasi, 1958, s. 46).

J. Dewey de çocuğun ilgi ve istekleri doğrultusunda hareket etmek gereği üzerinde durmuştur. Bu da, bir anlamda, çocuğun özgürlüğüne olanak sağlamak ve onun özelliklerine saygı duymak demektir. Onun bu konudaki açık düşüncesi şudur: "Çocuğun hemen **her hareketi, öğretmenin emir ve isteğine göre olduğu; hareketin akışlarında sırayı, derslerinin ve başkalarının belirlediği durumlarda, hedeften (çocuğun kendi saptadığı hedeflerden) söz etmek saçmalık olur.**" (Dewey, J. "Demokrasi ve Terbiye", Armağan, 1957 - 58, s. 120)

"Demokrasi" konusu, görüldüğü üzere, kişinin eğitimi konusu ile çok yakından ilgilidir. "Özgürlük", eğitim ve öğretimde ilgi ve isteklerin, yahut gereksinimlerin karşılanabilmesi için gerekli olduğu gibi; demokrasinin gerçekleşebilmesi için de gereklidir; ve yine özgürlük "demokratik eğitim" in önemli kavramlarından biri olmaya layıktır.

Demokratik Eğitim:

"Demokratik eğitim", "demokratik bir toplum" yaratmaya yönelik bir eğitimidir. **Eğitimin en gelişmiş şekli, toplum değerlerini, bireyin kendi değerleri ile kaynaştırarak (sentez yaparak) oluşan "kişilik eğitimi"dir.** Bu yolla oluşan 'yeni değerler', zamanla, genç kuşaklar aracılığıyla, 'toplumun da değerleri' haline gelir. Bu suretle, eğitim etkinlikleri, toplumun da değişmesine ya da gelişmesine yardım etmiş olur. Demokratik bir nitelik taşımayan eğitimde ise, böyle bir durum söz konusu olamaz. Her kuşak, bir önceki kuşağın değerlerini, üzerinde bir durmadan, aynen alır ve aynen devreder. O halde, demokratik eğitimin en önemli özelliği, bir eğitim değeri üzerinde, bireyin özelleştirilme bulunması; bunu, kendi kendine geliştirmesidir. Bunun da en belirgin özelliği, öğrencinin her soruna karşı "eleştirel bir tutum takınması" olabilir. Çevreden alınanlar, çocuk ya da genç için, birer ham madde değerindedir. Bunun işleyecek olan, bireyin zihin prizmasıdır (Egemen, Bedi Z.; a.g.e., s. 47).

Totaliter eğitim, toplumsuluğu savunduğu halde; demokratik eğitim, bireyciliği savunur. Her iki görüşün de aşırı kullanıldığı durumlar

vardır. Eğitim için, toplum temel olmakla birlikte, bireyin gelişmesi ve olgunlaşmasıyla toplumun da gelişmesi mümkündür (A.g.e., s. 27).

***

Anlaşılmış olacağı üzere, "demokratik eğitim" de, eğitim için söz konusu olan değerler, yeni kuşaklarda daha kolay gerçekleşebilmektedir. Bu, "eğitim" olgusunun da, aslında "demokratik" bir davranışla oluşabileceğini gösterir. Bu da eğitimin toplumsal ve işlevsel bir yönünün bulunmasından kaynaklanır. Aile ve okul eğitimi, bu duruma bilinçli olduğu zaman; eğitim, daha kolay gerçekleşecektir.

Bu durumu R. Dottrens, şu sözlerle daha iyi açıklamaktadır:

"Ülkemizin, özgürlüklerini, sağlıklı kullanılabilecek yurttaşlara gereksinimi vardır. Oysa, çocuklarımıza 'özgürlük' çiraklığını vermek zahmetinde hiçbir zaman bulunmadık. (Bunun için) onların bunları (özgürlükleri) kötü kullandıklarından dolayı hayret etmemeliyiz... Gereksinim duyduğumuz eğitim, gelişmekte olan bireyin, önce etkinlik, daha sonra hare-

ket gereksiniminden başlayarak, onu, sevk ve idare etmek için, fiziksel, düşünsel ve akılsal kuvvetlerinin, derece derece ve yavaş yavaş yayılmasını ve genişlemesini sağlaması gerekir." (Dottrens, R.: a.g.e., s. 33)

Bizde "demokratik eğitim" ile ilgili görüşler, özellikle II. Meşrutiyet döneminde yayılmaya başlamıştır. Dünyada 1890'larda başlayan "Yeni Okul" hareketinin bir yönünde "demokratik eğitim" vardır. Bu nedenle bu hareketin yeni okul hareketleriyle birlikte 1908'den sonra başladığı söylenebilir. Eğitimci Sâti Bey, bu fikri, 1918 yılında (1334) çıkardığı "Terbiye" adlı derginin 5. sayısında (14.11.1918) "Mekteplerde Cemiyet ve Cemaat" başlıklı bir yazısında açıklamaya çalışmıştır. Daha sonra gelen eğitimciler de, bu konu üzerinde epey yayın yapmışlardır.

Cumhuriyet döneminin başından beri ele alınan "**demokratik eğitim**" sorunu, yer yer ve zaman zaman okullarımızda uygulandıktan sonra, 1973 yılında çıkan 1739 sayılı "Millî Eğitim Temel Kanunu"nda eğitim sistemimizin temel ilkeleri arasında yer almıştır.